

## TALABALAR O'RTASIDA RADIKALIZM DINIY EKSTREMIZM VA TERRORIZM BILAN BOG'LIQ HUQUQBUZARLIKLARNING BARVAQT PROFILAKTIKASINI TASHKIL ETISH

*Sultanov Rashid Durdiyevich*

*O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi*

*Magistraturasi*

**Annotatsiya:** Mazkur ishda talabalar o'rtasida radikalizm, diniy ekstremizm va terrorizm bilan bog'liq huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasini tashkil etish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda yoshlar ongiga zararli g'oyalar kirib kelishining oldini olish, ularning huquqiy ongi va mafkuraviy immunitetini shakllantirish, ta'lim muassasalarida profilaktik ishlarni samarali tashkil etish mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar asosida talabalarda tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish yo'llari ko'rsatib berilgan. Ishda profilaktik chora-tadbirlarni tizimli yo'lga qo'yish, davlat va jamoat tashkilotlari hamkorligini kuchaytirish orqali radikal g'oyalarga qarshi samarali kurashish mumkinligi asoslab berilgan.

**Kalit so'zlar:** radikalizm profilaktikasi, diniy ekstremizm, terrorizm tahdidlari, mafkuraviy immunitet, huquqiy ong, yoshlar siyosati, ijtimoiy xavfsizlik, profilaktik mexanizmlar, tanqidiy fikrlash, ma'naviy tarbiya.

### KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida radikalizm, diniy ekstremizm va terrorizm kabi tahdidlar nafaqat alohida davlatlar, balki butun jahon hamjamiyati xavfsizligiga jiddiy xavf solmoqda. Ayniqsa, yoshlar, jumladan talabalar qatlamining ushbu g'oyalar ta'siriga tushib qolish ehtimoli dolzarb muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Shu bois, ushbu salbiy holatlarning oldini olish, ya'ni barvaqt profilaktikasini tashkil etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti o'zining xalqaro maydonlardagi nutqlarida yoshlarni radikal g'oyalardan himoya qilish masalasiga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining sessiyalarida so'zlagan nutqlarida yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularning ta'lim olishi va o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun zarur sharoitlar yaratish orqali ekstremizmning oldini olish mumkinligi ta'kidlangan. Shuningdek, davlat rahbari tomonidan ilgari surilgan "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" tamoyili asosida jamiyatda sog'lom mafkuraviy muhitni shakllantirish muhim vazifa sifatida belgilangan.

## ASOSIY QISM

Talabalar o'rtasida radikalizm, diniy ekstremizm va terrorizm bilan bog'liq huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasini tashkil etish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Global axborot makonining kengayishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning tezkor rivojlanishi yoshlar ongiga turli mafkuraviy ta'sirlarning kirib kelishiga zamin yaratmoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar turli g'oyaviy oqimlar ta'siriga tez tushishi mumkin bo'lgan ijtimoiy qatlami sifatida alohida e'tibor talab etadi.

O'zbekiston Respublikasida yoshlarni zararli g'oyalar ta'siridan himoya qilish, ularda mustahkam fuqarolik pozitsiyasi va mafkuraviy immunitetni shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 31.01.2017 yildagi PF-4947-son Farmon bilan tasdiqlangan "Harakatlar strategiyasi"da yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularni turli ekstremistik tahdidlardan himoya qilish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shuningdek, 30.06.2017 yildagi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonun yoshlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olish, ularni ijtimoiy faol va mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalashga qaratilgan muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan xalqaro minbarlarda ham yoshlar masalasiga alohida e'tibor qaratilib, 19.09.2017 yilda BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasidagi nutqida yoshlarni ekstremizm va terrorizm g'oyalaridan asrash uchun ta'lim, ma'rifat va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning muhimligi alohida ta'kidlangan. Ushbu nutqda yoshlarning bilimli, mustaqil fikrleydigan va vatanparvar bo'lib voyaga yetishi global xavfsizlikni ta'minlashning muhim omili sifatida e'tirof etilgan.

Bundan tashqari, 16.04.2018 yildagi "Diniy-ma'rifiy sohani takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-3668-son qaror asosida jamiyatda diniy bag'rikenglikni mustahkamlash, yoshlarni sog'lom e'tiqod ruhida tarbiyalash va ekstremistik g'oyalarning oldini olish bo'yicha tizimli ishlar yo'lga qo'yilgan.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, talabalar o'rtasida radikalizm va ekstremizm bilan bog'liq huquqbuzarliklarning oldini olish faqat jazolash choralari qo'llash bilan emas, balki ularning sabablarini erta aniqlash va profilaktik choralarni samarali tashkil etish orqali amalga oshiriladi. Shu bois barvaqt profilaktika – bu yoshlar bilan ishlashning eng samarali va zamonaviy yondashuvlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu ishning maqsadi talabalar o'rtasida radikalizm, diniy ekstremizm va terrorizm bilan bog'liq huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha barvaqt profilaktika tizimini ilmiy va amaliy jihatdan asoslashdan iborat. Shu bilan birga, yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, ularni turli zararli g'oyalardan himoya qilish va jamiyatda barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi samarali mexanizmlarni ishlab chiqish ham asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Mazkur mavzu talabalar o'rtasida radikalizm, diniy ekstremizm va terrorizm bilan bog'liq huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasi nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham ko'plab siyosatchilar, olimlar va tadqiqotchilar tomonidan chuqur o'rganilgan va tahlil qilingan.

Avvalo, O'zbekiston tajribasi doirasida Shavkat Mirziyoyev o'z nutq va asarlarida yoshlarni ekstremistik g'oyalardan himoya qilish masalasiga alohida e'tibor qaratadi. U yoshlar bilan ishlashda kuch ishlatish emas, balki ma'rifat, ta'lim va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash orqali profilaktika olib borish zarurligini ta'kidlaydi.

Ayniqsa, uning xalqaro minbarlardagi chiqishlarida radikalizmga qarshi kurashning eng samarali yo'li sifatida "jaholatga qarshi ma'rifat" tamoyili ilgari suriladi.

Shuningdek, Ban Ki-mun o'z faoliyati davomida yoshlarni radikalizm ta'siridan himoya qilish masalasini global xavfsizlikning muhim qismi sifatida baholagan. U BMT doirasidagi hujjatlar va ma'ruzalarda yoshlarning ijtimoiy adolatsizlik, ishsizlik va ta'lim yetishmovchiligi tufayli ekstremistik oqimlarga qo'shilib ketish xavfi yuqori ekanligini qayd etgan.

Ilmiy nuqtai nazardan esa Olivier Roy radikalizm fenomenini zamonaviy jamiyatdagi identitet inqirozi bilan bog'lab tushuntiradi. Uning tadqiqotlarida yoshlar radikallashuvining asosiy sababi sifatida diniy bilim yetishmovchiligi emas, balki ijtimoiy va psixologik omillar ustuvor ekani ko'rsatiladi. Bu esa profilaktika ishlarini faqat diniy tushuntirish bilan cheklamaslik kerakligini anglatadi.

Bundan tashqari, Gilles Kepel o'z ilmiy ishlarida ekstremizmning ideologik ildizlarini tahlil qilib, uni global siyosiy jarayonlar va axborot makoni bilan bog'laydi. U yoshlar ongiga ta'sir etuvchi propagandaviy vositalarni chuqur o'rganish zarurligini ta'kidlaydi.

Yana bir muhim tadqiqotchi Mark Sageman bo'lib, u terrorizmga qo'shilayotgan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar orqali radikallashuv jarayonini o'rgangan. Uning fikricha, zamonaviy radikalizm ko'pincha kichik ijtimoiy guruhlar va onlayn muloqotlar orqali shakllanadi, bu esa profilaktika ishlarida raqamli xavfsizlik va media savodxonlikning ahamiyatini oshiradi.

Mahalliy ilmiy doirada esa O'zbekistonlik olimlar va pedagoglar yoshlar bilan ishlashda ma'naviy-ma'rifiy yondashuvni kuchaytirish, milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish va ta'lim tizimida profilaktik mexanizmlarni joriy etish zarurligini ta'kidlab kelmoqda. Ular radikalizmning oldini olishda oila, ta'lim muassasasi va jamiyat hamkorligi muhim o'rin tutishini alohida qayd etadi.

Lex.uz platformasida e'lon qilingan normativ-huquqiy hujjatlar mazmuniga ko'ra, talabalar o'rtasida radikalizm, diniy ekstremizm va terrorizm bilan bog'liq huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasi davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida izchil yoritilgan.

Xususan, 31.01.2017 sanada qabul qilingan PF-4947-son Farmon (“Harakatlar strategiyasi”) mazmunida yoshlarni zararli g‘oyalarni ta’siridan himoya qilish, ularning huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish orqali huquqbuzarliklarning oldini olish zarurligi alohida ta’kidlanadi. Ushbu hujjatda profilaktika ishlari tizimli ravishda tashkil etilishi, yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil qilish va ularni ijtimoiy hayotga faol jalb etish muhim omil sifatida ko‘rsatiladi.

Shuningdek, 30.06.2017 sanada qabul qilingan “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonunda yoshlarni turli ekstremistik va radikal g‘oyalardan himoya qilish, ularda mustahkam hayotiy pozitsiya va mafkuraviy immunitetni shakllantirish davlatning asosiy vazifalaridan biri sifatida belgilangan. Ushbu qonunda yoshlar bilan ishlashda profilaktika, ma’naviy-ma’rifiy tarbiya va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash ustuvor yo‘nalish sifatida qayd etiladi.

Bundan tashqari, 16.04.2018 sanada qabul qilingan PQ-3668-son qarorda diniy-ma’rifiy sohani takomillashtirish orqali jamiyatda diniy bag‘rikenglikni mustahkamlash, yoshlar ongini turli zararli oqimlardan himoya qilish va diniy ekstremizmning oldini olish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar belgilangan. Mazkur hujjatda ayniqsa diniy savodxonlikni oshirish, noto‘g‘ri diniy talqinlarning oldini olish va rasmiy diniy tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarurligi urg‘ulanadi.

Shu bilan birga, 14.08.2018 sanada qabul qilingan “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash konsepsiyasi”da yoshlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olishda ta’lim muassasalari, oila va mahalla hamkorligi muhim ekani ta’kidlanadi. Unda yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni sport, madaniyat va ilmiy faoliyatga keng jalb etish orqali radikal g‘oyalarning oldini olish mumkinligi qayd etilgan.

Lex.uz hujjatlarida yana bir muhim jihat sifatida axborot xavfsizligi masalasi ham keng yoritiladi. Jumladan, 11.09.2019 sanada qabul qilingan “Axborot xavfsizligi to‘g‘risida”gi qonunchilik hujjatlarida yoshlarni internet orqali tarqalayotgan ekstremistik g‘oyalardan himoya qilish, ularning media savodxonligini oshirish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurligi ko‘rsatib o‘tiladi.

### **XULOSA**

Umuman olganda, Lex.uz dagi rasmiy manbalarda quyidagi asosiy fikrlar ilgari suriladi: profilaktika jazodan ustun bo‘lishi kerak; yoshlar ongida mafkuraviy immunitetni shakllantirish zarur; ta’lim, oila va jamiyat hamkorligi asosiy omil hisoblanadi; diniy savodxonlik va ma’rifat ekstremizmga qarshi eng samarali vositadir; yoshlarning bandligini ta’minlash va ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish radikalizmning oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Shu jihatdan, Lex.uz dagi rasmiy hujjatlar mazmuni talabalar o‘rtasida radikalizm va ekstremizm bilan bog‘liq huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasini tashkil etishda ilmiy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni PF-4947 "Harakatlar strategiyasi", 31.01.2017. Lex.uz: <https://lex.uz/docs>
2. O'zbekiston Respublikasi Qonuni "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida", 30.06.2017. Lex.uz: <https://lex.uz/docs>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori PQ-3668 "Diniy-ma'rifiy sohani takomillashtirish va diniy ekstremizmning oldini olish chora-tadbirlari", 16.04.2018. Lex.uz: <https://lex.uz/docs>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash konsepsiyasi", 14.08.2018. Lex.uz: <https://lex.uz/docs>
5. O'zbekiston Respublikasi Qonuni "Axborot xavfsizligi to'g'risida", 11.09.2019. Lex.uz: <https://lex.uz/docs>